

Janusz Lech Siemiński

**KONCEPCJA „SUSTAINABLE DEVELOPMENT” –
UJĘCIE PLANISTYCZNE (CZĘŚĆ 2)**

***SUSTAINABLE DEVELOPMENT CNCEPTION-PLANNING
APPROACH (PART 2)***

Kontynuując rozważania zawarte w I części opracowania (vide *Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, Nr 2/2008*), autor w tym miejscu winien wskazać na pewne pozytywy. Takim „pozytywem” jest **idea rozwoju zrównoważonego i trwałego** (*sustainable development*).

Na świecie już zostały stworzone mocne podstawy dla wdrażania idei rozwoju zrównoważonego. Zacząć należy od instytucji najważniejszej, tzn. od ONZ'etu. Na tym szczeblu powołano dwie ważne instytucje, którymi są:

1. (UN)CSD – United Nations Commission on Sustainable Development – Komisja Rozwoju Trwałego i Zrównoważonego ONZ;
2. (UN)DPCSD – United Nations Department for Policy Coordination and Sustainable Development – Departament ds. Koordynacji Polityki Rozwoju Zrównoważonego i Trwałego ONZ.

W Stanach Zjednoczonych A.P. powołano Radę ds. Rozwoju Zrównoważonego przy ówczesnym Prezydencie B. Clintonie. W tymże kraju powstało wiele instytucji o zasięgu światowym mających na celurozpowszechnianie, rozwijanie i wdrażanie koncepcji „*sustainable development*”. Są to m.in. różne instytucje rządowe i pozarządowe oraz fundacje, fundusze itp. jak np.: **NOVARTIS Foundation for Sustainable Development**.

Powstało też wiele instytucji o zasięgu światowym, które zajmują się niektórymi aspektami rozwoju zrównoważonego ^{22/}.

Na uwagę w tym względzie zasługują też opracowania Komisji Wspólnot Europejskich^{23/}.

Na szczególną uwagę zasługuje zaś cykl konferencji europejskich w zakresie rozwoju zrównoważonego i trwałego (miast i gmin) i ich wyniki, istotnie ważne dla zaprezentowanych powyżej uwag. Aby nie przedłużać trzeba zasygnalizować tylko, że chodzi o:

- Kartę z Aalborg (kartę miast europejskich na rzecz zrównoważoności, z 1994 r.);
- Plan Akcji z Lizbony (od Karty z Aalborg do działania – Lizbona, z 1996 r.);
- Oświadczenie Sofijskie (zrównoważoność lokalna w Europie centralnej i wschodniej, z 1998 r.)
- Oświadczenie z Turku – lokalnej agendy bałtyckiej (na temat zdrowia w rozwoju miast i miasteczek o rozwoju zrównoważonym i trwałym, z 1998 r.);
- Deklarację z Sewilli (na ten sam temat, w odniesieniu do miast basenu Morza Śródziemnego – doświadczenia w realizacji Agendy 21, z 1998 r.);
- Oświadczenie z Hagi (dot. strategii rozwoju miast realizujących zalecenia Agendy 21, z roku 1999);
- Materiały z Hannoveru (z konferencji na temat realizacji ustaleń Agendy 21, z lutego 2000 r.), które w całości stanowią zespół wielkich przedsięwzięć międzynarodowych służących wprowadzaniu zasad praktycznych rozwoju zrównoważonego i trwałego. W ten cykl wpisała się następna konferencji z tej serii, a mianowicie – URBAN 21, czyli konferencja o przyszłości miast, która miała miejsce w Berlinie, w dniach od 4 do 6 czerwca 2000 roku oraz dokumenty najnowsze tzn.: Agenda Terytorialna i Karta Lipska z 2007 r.

Nie przeceniając rezultatów dotychczas uzyskanych, należy wyeksponować pewne kwestie istotne dla problematyki tu rozważanej. Są to przede wszystkim:

- zrównoważoność jest procesem twórczym, w skali lokalnej (i regionalnej), który dąży do równowagi w rozwoju społeczno-gospodarczo-przestrzennym i ekologicznym;
- wszelkie problemy muszą być rozwiązywane na poziomie lokalnym, a dopiero po ich uzgodnieniu mogą być podejmowane negocjacje kierowane do poziomu wyższego;
- podstawowe potrzeby, np.: społeczne, opieka zdrowotna, zatrudnienie, polityka mieszkaniowa itp. powinny być zintegrowane z ochroną środowiska;
- warunkiem podstawowym jest rzeczywista samorządność lokalna, a w tym najważniejszym elementem jest zaangażowanie społeczności lokalnej;
- dla rozwoju ukierunkowanego na zrównoważoność istotne znaczenie ma tzw. „ekonomia urbanistyczna” i podejście ekologiczne w zarządzaniu urbanistyką (działalność proekologiczna bazująca na wynikach monitorowania środowiska);

- dla takiego rozwoju istotne znaczenie ma włączanie się w procesy realizacji lokalnej „Agendy 21”;
- procesy realizacji lokalnej „Agendy 21” wymagają odpowiedniego przygotowania samorządów lokalnych, zaangażowania wszystkich władz lokalnych na danym terenie przy zachowaniu zasad szeroko rozumianej konsultacji społecznej, współpracy z różnymi grupami społecznymi itd. oraz ustalenia strategii i planowania działań;
- w związku z tym powinno się tworzyć programy podnoszące świadomość mieszkańców, zbiorowości, polityków, pracowników itp. oraz podejmować ich kształcenie;
- dla tego celu istotne jest zawieranie różnego typu sojuszy, tworzenie sieci powiązań, kooperacja, prowadzenie kampanii dla uzyskania „rozpędu” i poparcia;
- dla państw Europy Środkowej i Wschodniej istotne jest przyjęcie postanowień tzw. „Karty Europejskich Miast i Miasteczek” (Karty z Aalborg) oraz „Planu Akcji” (z Lizbony) – na marginesie trzeba dodać, że w kampanii na rzecz europejskich miast zrównoważonych uczestniczy ok. 400 samorządów terytorialnych, w tym 7 miast i gmin z Polski (wg danych z 2005 r.).
- w ramach integracji państw Regionu Morza Bałtyckiego (do tego przynależy region transgraniczny polsko-litewski) we współpracy ze wszystkim partnerami z całej Europy, należy dążyć do wymiany informacji, doświadczeń, wiedzy we wdrażaniu założeń lokalnej „Agendy 21”.

Trzeba dodać, że Kampania ta jest koordynowana przez organizacje międzynarodowe zrzeszające władze samorządowe, a mianowicie:

- Radę Europejskich Władz Lokalnych i Regionalnych (CEMR);
- Sieć Zdrowych Miast Światowej Organizacji Zdrowia (HCN/ WHO);
- Międzynarodową Radę na rzecz Lokalnych Inicjatyw Środowiskowych (ICLEI);
- Organizację Miast Zjednoczonych (UTO).

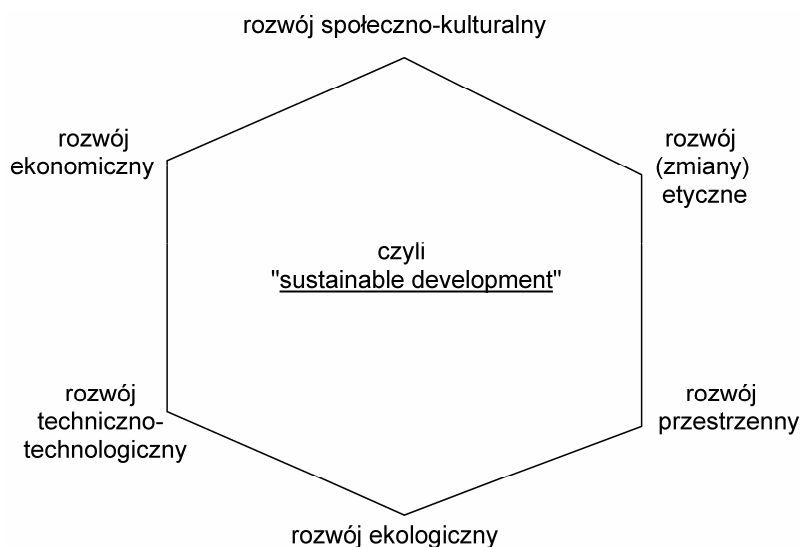
Wniosek generalny z rozważań przedstawionych jest następujący: zastosowanie idei rozwoju zrównoważonego trwałego w odniesieniu do obszarów wiejskich w Polsce jest nie tylko możliwe, ale nawet konieczne. Konieczna jest jednak zmiana zasadnicza – reorientacja podejścia do samej istoty rozwoju zrównoważonego i trwałego obszarów wiejskich w Polsce. Próbę takiego nowego podejścia prezentuje się poniżej – jest nią model rozwoju zrównoważonego i trwałego (patrz: rys. 1 i 2) – patrz: zał. nr 2.

Na początek konieczne wprowadzenie. Jedną z najbardziej obecnie rozwijanych (i forsowanych) koncepcji w krajach zachodnich (a za ich przykładem i w Polsce) jest idea rozwoju zrównoważonego i trwałego. Bez wątplenia należy ona do osiągnięć teoretycznych tzw. ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. Koncepcja wskazuje m.in. na konieczność przejścia od fazy ilościowej badań do fazy jakościowej. Jakość życia staje się celem strategicznym. Nic nie ujmując tej idei, trzeba jednak stwierdzić, że jest ona jedną z wielu koncepcji (wskazanych w części I), jak np.: rozwoju wielofunkcyjnego, ładu (przestrzen-

nego), odnowy (np. środowisk wiejskich), idee wychodzące od inicjatyw lokalnych, „community development”, ekorozwoju itp. Ta ostatnia jest zbliżona lub identyfikowana z „sustainable development” i dlatego m.in. wymaga weryfikacji. Jednym z celów tego studium (referatu, w części II) jest ta właśnie weryfikacja.

Rysunek 1. Model „ekorozwoju” – ujęcie tradycyjne
rozwój społeczno-kulturalny

Rysunek 2. Model „sustainable development”

czyli rozwoju zrównoważonego i trwałego – ujęcie systemowe

Model „sustainable development” w rozumieniu nowym, systemowym, przy uwzględnieniu warunków zewnętrznych i wewnętrznych oraz uogólnień ujętych w formie syntetycznej na podstawie analiz i ocen przeprowadzonych przez autora

Źródło: Opracowanie własne, 2008

**NIEKTÓRE DEFINICJE ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO I TRWAŁEGO
(SUSTAINABLE DEVELOPMENT)**

1. Rozwój zrównoważony to rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne bez ograniczania potrzeb przyszłych pokoleń.

2. „...rozwój zrównoważony nie jest stanem harmonii, ale raczej procesem zmian, w których eksploatacja zasobów, kierunki rozwoju technologii i zmiany instytucjonalne są konsekwentnie przeprowadzane z myślą o potrzebach zarówno obecnych, jak i przyszłych”

Źródło: Our Common Future (Brundtland Commission Report), World Commission on Environment and Development, 1987

Rozwój zrównoważony jest równoznaczny z ulepszaniem jakości życia w sposób pozwalający na wspomaganie ekosystemów.

Źródło: Caring for Earth (IUNC, WWF, UNEP, 1991)

[Rozwój zrównoważony jest] harmonizowaniem i równoważeniem rozwoju ekonomicznego ze wzrostem zrównoważonym i nieinflacyjnym oraz z poszanowaniem środowiska przyrodniczego.

Źródło: Maastricht Treaty on European Union (Article 2, Treaty on European Union, 1992)

[Rozwój zrównoważony jest] kontynuacją rozwoju gospodarczego i społecznego bez szkody dla zasobów środowiska, od jakości których zależy działalność ludzka i jej dalszy rozwój.

Źródło: European Community Fifth Environmental Action Programme (CEC, 1993)

Rozwój zrównoważony jest rozwojem, który udostępnia podstawowe usługi społeczne i gospodarcze oraz środowisko wszystkim mieszkańcom danej społeczności bez zagrożeń dla środowiska i systemów społeczno-produkcyjnych, od których te usługi są uzależnione.

Źródło: International Council of Local Environmental Initiatives (ICLEI)

Zrównoważoność znaczy, że środowisko powinno być chronione w taki sposób i w takim stopniu, że pojemność tego środowiska (zdolność środowiska do zachowania jego różnych funkcji) będzie utrzymana na co najmniej stałym poziomie dając przyszłym pokoleniom także możliwość korzystania z niego.

Źródło: The Green Economy, Michael Jacobs (1991 : 79–80)

Słaba zrównoważoność : Wyłączne gromadzenie zasobów bez względu na ich charakter, które muszą być zachowane dla przyszłych pokoleń (z możliwością ich substytucji).

Rozsądna zrównoważoność : Dalszy spadek przyjętych i rozpoznanych zasobów jest nie do zaakceptowania.

Silna zrównoważoność : Nie powinno się w ogóle brać pod uwagę możliwości spadku zasobów środowiska.

Źródło: Blueprint for a Green Economy („Blueprint 1”). David Pearce et al. (1989), Earthscan, London

Rozwój zrównoważony i trwały społeczeństwa powinien nie dopuszczać do tego, aby tempo:

- wykorzystywania odnawialnych źródeł energii przewyższało tempo ich regeneracji;
- wykorzystywania nieodnawialnych źródeł energii przewyższało tempo rozwoju źródeł odnawialnych;
- emisji zanieczyszczeń przewyższało zdolności asymilacji przez środowisko.

Źródło: Daily H.: Towards some operational principles of sustainable development. "Ecological Economics" 2, 1-6, 1990

Rozwój zrównoważony i trwały jest wówczas gdy:

- nie dopuszcza się do tego, aby substancje pozyskiwane z litosfery były akumulowane systematycznie w ekosferze;
- nie dochodzi do tego, aby substancje wytwarzane przez ludzkość były akumulowane systematycznie w ekosferze;
- nie doprowadza się do pogarszania systematycznego warunków fizycznych produkcji i różnorodności w ekosferze;
- zasoby wykorzystywane są efektywnie w taki sposób, aby potrzeby przyszłej ludzkości mogły być zaspokajane.

Źródło: Holmberg J., Robert K. H., Eriksson K. E.: Socio-ecological principles for a sustainable society. Getting down the Earth, Island Press, Washington, D. C., USA, 1996

{Uzupełnienie}

II W trosce o świat. Zasady rozwoju zrównoważonego i trwałego (sustainable development):

- 1) Szacunek i dbałość dla społeczności lokalnych.
- 2) Polepszanie jakości życia.
- 3) Sprawniejsza ochrona zróżnicowanych i żywotnych zasobów ziemi.
- 4) Minimalizowanie korzystania z zasobów nieodnawialnych.
- 5) Nieprzekraczanie rozsądnych granic w eksploatacji zasobów ziemi.
- 6) Zmiana przyzwyczajeń i praktyk indywidualnych.
- 7) Umożliwienie społecznościom (lokalnym) chronienia ich własnego środowiska.

- 8) Kreowanie na poziomie kraju podstaw dla integracji rozwoju (ekonomicznego) i ochrony (środowiska przyrodniczego).
- 9) Tworzenie przymierza (sojuszy) w skali globalnej.

Źródło: Towards sustainable development for local authorities: Approaches, Experiences and Sources {European Environment Agency} Luxembourg: OOPEC, Copenhagen 1997

W jej wyniku ustalono, że konieczna jest zasadnicza reorientacja koncepcji tego typu rozwoju. Uznając, że przed światem stoją liczne zagrożenia rozwojowe, istnieje konieczność innego podejścia do samej istoty rozwoju dotychczasowego, a nawet rozważenia różnych ograniczeń tego rozwoju. Można przyjąć, że tej reorientacji sprzyjają przede wszystkim: rozwój nauki, postęp naukowo-techniczny i przemiany w sferze technologii (np. w sferze informacji i informatyzacji), zmiany w mentalności społeczeństw w wielu krajach świata itd. Takie postawienie problemu prowadzi do wniosku, że ta reorientacja ma sprzyjać: kreowaniu rozwoju racjonalnego i działań proinnowacyjnych, ma być zgodna ze środowiskiem, prowadzić do wzrostu znaczenia ładu przestrzennego w powiązaniu z całą „rodziną ładów” itp., itd. Takie myślenie wskazuje, że dotychczas preferowany model ekorozwoju, składający się z trzech sfer: społecznej, ekonomicznej i ekologicznej nie może już wystarczać. Stąd konieczność wypracowania nowego modelu. Autor podjął próbę skonstruowania takiego modelu na bazie przemyśleń oraz analiz i ocen bazujących na obszernej literaturze przedmiotu. Modelowi ekorozwoju w ujęciu tradycyjnym (rys. 1.) przeciwstawia się model rozwoju zrównoważonego i trwałego w ujęciu systemowym (rys. 2). W ten sposób model "trójkąta" zastępuje model „sześciokąta” o wymiarach (płaszczyznach): społeczno-kulturalnej, ekonomicznej, ekologicznej, przestrzennej, techniczno-technologicznej i etycznej. Taki model wielowymiarowy oddaje głęboką treść i „ ducha” koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego pod warunkiem traktowania ww. sześciu płaszczyzn w sposób równoprawny, spójny, sprzężony. Widzenie konieczności harmonizowania i równoważenia rozwoju, w sposób tu zaprezentowany, pozwalające m.in. na wykorzystanie efektu synergii, można określić jako holistyczne – rozwój holistyczny (*holistic development*).

Takie podejście, połączone z obserwacją procesów zachodzących na świecie, w warunkach globalizacji, integracji i internacjonalizacji życia oraz działalności społeczno-gospodarczej, pozwala na redefinicję koncepcji rozwoju typu „sustainable development”, co ma znaczenie nie tylko teoretyczne i metodyczne, ale i praktyczne. Konieczność redefinicji wynika z potrzeby rozszerzenia pola studiów na sfery dotychczas pomijane, uwzględnienie rosnącej złożoności, działania w warunkach naruszonej równowagi, wielobiegunowości świata, globalizacji gospodarki, braku stabilizacji, niepewności itp., itd.

Jeżeli przyjąć, że triadzie: człowiek-gospodarka-środowisko, odpowiadają trzy płaszczyzny, tzn. odpowiednio: społeczna, ekonomiczna i ekologiczna to

w modelu tradycyjnym (ekorozwoju) wyróżnić można również trzy wiązki celów: społeczne; ekonomiczne i ekologiczne. Jeśli przeanalizować te cele to trzeba się zgodzić, że po pierwsze są one sprzężone, zespolone (i choćby z tego powodu powinny być realizowane w ramach ww. triady), a po drugie nie mogą być maksymalizowane równocześnie. Oznacza to, iż należy je zestawić i porównać, aby oddzielić od więcej ważnych mniej ważne. Rzecz w tym, że nie istnieją kryteria pozwalające na określenie jednoznacznie hierarchii ich ważności. W świetle opinii zwolenników ekorozwoju, jak stwierdzono, wybór jest prosty – celem nadrzędnym jest cel ekologiczny. Sprawa znacznie się komplikuje jak wyodrębnić się sześć celów – oprócz ww. dochodzą jeszcze: przestrzenny, techniczno-technologiczny i etyczny.

Przesłanki przestrzenne rozwoju i ich ranga zostały w tej pracy określone. Przesłanki rozwoju techniczno-technologicznego, w tym dziedziny awangardowe oparte na przemysłach wysokiej techniki (głównie informacyjno-informatycznych) są nadal głównym, a obecnie przede wszystkim elementem podstawowym i dynamizującym szczególnie rozwój świata współczesnego. Ta dziedzina (lub ściślej – dziedziny) aktywności człowieka wywierają wpływ b. silny na wszystkie pozostałe gałęzie przemysłu, różne sfery życia ludności i funkcjonowanie społeczeństwa jako całości. Tak więc w świetle tych stwierdzeń nie trzeba udowadniać, że tak ważna dziedzina nie może być pominięta w kompleksowo rozumianym rozwoju zrównoważonym i trwałym.

Pozostaje kwestia etyczna. Tu autor może się spotkać z zarzutem zasadności uwzględnienia aspektu etycznego i powiązania etyki z rozwojem (stąd w nawiasie „zmiana”!). Zasadność należy wiązać przede wszystkim ze stanowiskiem jakie reprezentują tzw. elity (polityczne, finansowe, społeczne, gospodarcze, medialne itp.), które w znacznej większości nie są zainteresowane zabezpieczaniem narodowych interesów strategicznych Polski; nie odczuwają potrzeby więzi z narodem polskim; przedkładają interes UE ponad interes Polski, interesy mniejszości nad interesy większości Polaków, interesy partykularne własne nad potrzebę integracji z Polonią, w tym Polonią na Wschodzie itd. Są oczywiście pewne kanony etyczne, które są stałe i niezmiennie, ale czy one są przestrzegane przez te „elity”? Opcje (normy) etyczne w danych społeczeństwach i zbiorowościach są szczególnie ważne, zwłaszcza obecnie. Mogą być one oczywiście różne. Faktem jest, że zmieniają się w czasie, ale to jeszcze nie powód ich lekceważenia. Etyka może być rozumiana dwojako:

- synonim moralności (zbiór ocen i norm moralnych przyjętych w danej społeczności, grupie lub środowisku, w określonym czasie);
- nauka o moralności (w ujęciu filozoficznym rozróżnia się etykę: normatywną, właściwą i opisowo-wyjaśniającą).

Model zaproponowany, jak stwierdzono, odwołuje się nie do trzech (jak w ujęciu tradycyjnym), a do sześciu płaszczyzn, a więc rozwoju: społeczno-kulturowego (a nie tylko społecznego), ekonomicznego, ekologicznego oraz

rozwoju: przestrzennego, techniczno-technologicznego i etycznego. „Sustainability” oznacza zatem potrzebę równoważenia nie w tych trzech, a w sześciu zakresach (wymiarach). Chodzi o uwzględnienie oddziaływań wzajemnych między tymi wymiarami i dążenie do uzyskania efektu synergii. Obecnie oddziaływania te mają nie tylko charakter lokalny, regionalny lub krajowy, ale globalny. Stąd stopień komplikacji i złożoności wzrasta ogromnie, a to z kolei jest podstawą wystarczającą do redefinicji rozwoju zrównoważonego i trwałego (*sustainable development*) w zakresach b. szerokich – od zupełnie nowej, znacznie głębszej, bardziej kreatywnej i konstruktywnej, aż do znalezienia dla niej właściwego miejsca w grupie wielu innych koncepcji znanych np.: koncepcji rozwoju wielofunkcyjnego; ładu (szeroko rozumianego); odnowy; rewitalizacji itp., itd. lub mniej znanych jak np.: rozwoju równoważnego (*balanced*), spolaryzowanego (*polarized*), endogenego i egzogenego, harmonijnego (*harmonic*, por. W.W. Bojarski), lub jeszcze nieukształtowanych, jak np. rozwoju wszechstronnego (*comprehensive*).

Pojęcie i treść rozwoju zrównoważonego i trwałego jest więc w użyciu powszechnym i odnosi się m.in. do: rolnictwa (*sustainable agriculture*); leśnictwa (*sustainable forests*); krajobrazu (*sustainable landscapes*); turystyki (*sustainable tourists*); obszarów wiejskich (*sustainable rural development*); miast (*sustainable cities*); polityki (*sustainable policy*) oraz społeczeństwa (*sustainable society*), a także: transportu (*sustainable transport*) i energetyki (*sustainable energy*). Trudno je ująć i przedstawić w jednym opracowaniu, ale w tym studium istotne znaczenie mają przede wszystkim pierwsze z pięciu podanych powyżej.

W ujęciu planistycznym na uwagę szczególną zasługuje Uchwała Sejmu i dokument rządowy dot. zasad realizacji rozwoju zrównoważonego i trwałego w Polsce, co zresztą zostało wymuszone przez UE. W roku 1999 Sejm R.P. przyjął Uchwałę zobowiązującą Rząd do opracowania „Strategii zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 roku” (w nawiązaniu do Konstytucji R.P.). Taka Strategia została wykonana przez RCSS przy współpracy w Min. Środowiska pod nazwą „POLSKA 2025 – Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju”. W założeniu miała ona stanowić „przełożenie” bezpośrednie zasady konstytucyjnej na działania praktyczne. Dokument ten zawiera jednak wiele sformułowań sprzecznych, np. w sferze uregulowań prawnych, w warstwie kompetencyjnej i w odniesieniu do koniecznych instrumentów tego rozwoju. Położenie akcentu na „rozwój cywilizacyjny” jest równoznaczne z pojęciem rozwoju bliżej niesprecyzowanym. Rozwój tak określony (a jest to określenie bardzo pojemne – praktycznie może oznaczać wszystko) jest ponadto trudno mierzalny itd. Nie wchodząc w pełni w ocenę tego dokumentu (to kwestia odrębna), można stwierdzić co następuje. Dokument ten nie daje żadnych gwarancji, że rozwój zrównoważony i trwały będzie realizowany. Więcej nawet – nie wydaje się aby działania obecnych ekip rządowych prowadziły do „poprawy

jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń przez kształtowanie właściwych proporcji między trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym”.

Stojąc na gruncie ustaleń przyjętych w modelu zaprezentowanym powyżej, znaczenie kluczowe dla kształtowania rozwoju zrównoważonego i trwałego ma **integracja przede wszystkim ładu przestrzennego i ekologicznego**. Tego typu integracja może i powinna, w opinii autora, pozwalać na racjonalne i harmonijne rozwijanie obiektów i urządzeń szeroko rozumianej infrastruktury, w tym infrastruktury technicznej obszarów wiejskich w Polsce. W ujęciu innym można postawić tezę, że taki rozwój tej infrastruktury służy przestrzeganiu zasad ładu przestrzennego, a to z kolei umożliwi rozwój kraju w myśl założeń rozwoju zrównoważonego i trwałego. Taka integracja jest możliwa przez ściśle powiązanie planowania przestrzennego (deprecjonowanego w Polsce zwłaszcza po 1989 r.) z działaniami prośrodowiskowymi. Tę myśl można wyrazić inaczej, a mianowicie – rozwój zrównoważony i trwały realizowany w sposób prawidłowy, racjonalny, kompleksowy jest równoznaczny z kształtowaniem ładu przestrzennego w sposób harmonijny. W rzeczywistości jest całkiem odwrotnie. W Polsce mamy do czynienia z narastającym chaosem ze wszystkimi tegoż konsekwencjami, niestety negatywnymi. Ład w procesie zagospodarowania przestrzeni ma wpływ istotny i pozytywny na rozwój: społeczny, kulturalny, gospodarczy oraz na ochronę wartości przyrodniczych środowiska i dziedzictwa kulturowego. Problem ten nie w pełni lub nie zawsze był zauważany, a nierzadko był pomijany w działalności podmiotów prawodawczych, zarządzających i gospodarujących. Aby nie być posądzonym o zbyt krytycyzm można zacytować opinie innych autorów. A. Jędraszko i A. Billert, 2006 napisali: „Polska okresu transformacji stała się <<unikalnym>> obszarem UE, na którym króluje chaos przestrzenny”. I dalej – drugi cytat – „Polska, w wyniku nieuporządkowania kwestii zagospodarowania przestrzennego i nieuznawania zasad lokalnego ładu przestrzennego jako wartości, które nie są wspierane odpowiednimi relacjami prawnymi, odpowiednio pojmowaniem prawa własności i brakiem odpowiedniej infrastruktury ekonomicznej... itd.”, „ma stać się *sui generis* dzikimi polami na peryferiach Europy, państwem chaosu, bezładu przestrzennego, zniszczonego krajobrazu, cech charakterystycznych dla państw tzw. „Trzeciego Świata”. Efektem tych [...] zjawisk jest „niespotykany w państwach <<starej>> UE chaos zagospodarowania, mający postać rozpraszania zabudowy, obudowy dróg, zacierania granic między terenami zabudowanymi a otwartymi, zaśmiecania krajobrazu niszczącego walory turystyczne, dowolności rodzajów i form zabudowy wywołującej kakofonię architektoniczną” itd. Wreszcie cytat trzeci „podsumowujący”. Zjawiska te powodują „nieprzewidywalność przestrzeni i brak jej atrakcyjności, odstraszenie poważnych inwestorów. W sumie mamy zatem do czynienia z groźną peryferyzacją polskiej przestrzeni w ramach UE”.

Javier Solana stwierdził, że „w Europie środkowo-wschodniej nie ma prawdziwych partii politycznych, a jedynie grupy interesów zorganizowane mafijnie”. W 2003 r. te właśnie partie stworzyły „najgorsze prawo planistyczne Europy, a może i świata”. Ustawa z tego roku nie ma nic wspólnego z „zasadami prawa planistycznego” w Europie. Nawet „sama jej nazwa ma niewiele wspólnego z jej treścią rzeczywistą”. Powinna „raczej nosić tytuł „ustawy o procedurach wydawania decyzji dot. zagospodarowania” [Jędraszko, Billert 2006]. Prawo planistyczne w Polsce i polska polityka przestrzenna ma charakter „antyeuropejski”. UE już się orientuje, że Polska praktycznie „zlikwidowała planowanie przestrzenne”, a samorządy gminne (po 1989 r.) „uznały – całkowicie błędnie – że nowy ustrój oznacza brak wszelkiego planowania” (j.w. – tamże). Tak więc „polityka zagospodarowania przestrzennego, jako dziedzina działań publicznych, została pominięta w Konstytucji R.P. i jest sukcesywnie marginalizowana w pracach kolejnych rządów..., a sam rząd wycofał się z prowadzenia polityki” (przestrzennej) – (j.w. – tamże).

Raport Krajowego Sekretariatu „HABITAT, 2003” nie pozostawia także suchej nitki na polskim prawie planistycznym, a „stan przestrzeni polskiej określa jako w najwyższym stopniu kryzysowy”. Wszystko to oznacza, że w Polsce zasady rozwoju zrównoważonego i trwałego nie są przestrzegane i nie są realizowane. Ma natomiast miejsce sytuacja przeciwna – w Polsce jest od lat wprowadzana idea będąca odwrotnością koncepcji rozwoju zrównoważonego i trwałego, pogłębiając niezrównowagę, ze wszystkimi tego konsekwencjami – niestety wielce negatywnymi (patrz: zał. nr 3) oraz zaostrzając chaos przestrzenny i tak już wszechobecny (patrz także: zał. nr 3 – uzasadnienie podanych tez).

Powyższe odnosi się w pełni do obszarów wiejskich.

A przecież nie musi tak być – więcej nawet – tak być nie powinno. W opinii powszechnej rolnictwo polskie i wieś polska mają nadal ogromne szanse rozwoju wynikające z walorów przyrodniczych kraju, bioróżnorodności, wartości kulturowych, dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, zabytków, tradycji narodu polskiego, wartości duchowych – wypracowanych przez całe pokolenia Polaków, które można i powinno się wykorzystać.

Przypisy:

1/ Teren położony wewnątrz terytorium lub teren przybrzeżny, obejmujący również wsie i małe miasteczka, na którym przeważająca część gruntów jest wykorzystywana dla potrzeb: rolnictwa, leśnictwa, hodowli rybnej i rybołówstwa, działalności gospodarczej i kulturalnej mieszkańców tego terenu – przemysł, rzemiosło, usługi, rekreacji poza terenami miejskimi, innych takich, jak budownictwo mieszkaniowe.

2/ Pozostałe działania – w następujących kierunkach: infrastruktura, szkolnictwo, szkolenia, prace badawcze i kampania informacyjna, dochody i zatrudnienie, rolnictwo i polityka rolna, leśnictwo, turystyka, małe i średnie

przedsiębiorstwa, przemysł i rzemiosło, polityka mieszkaniowa i ochrona zdrowia, kultura, środowisko naturalne, przyroda i krajobraz, współpraca naukowa i techniczna, procesy podejmowania decyzji i zasada pomocniczości.

3/ Druk Sejmu R.P. nr 1473 z dnia 28 października 1999 r.

4/ Siemiński J.L.: *Koncepcje rozwoju lokalnego*. CUP, Warszawa 1994 r.

5/ Jan Krzysztof Kluk (1739–1796), ksiądz, przyrodnik. Kształcił się w: Warszawie, Drohiczyń, Łukowie. W latach 1761–63 w seminarium misjonarzy u Św. Krzyża w Warszawie. Od 1770 r. aż do śmierci – proboszcz w Ciechanowcu. W Ciechanowcu zajął się pracą naukową. Pilnie studiował dzieła przyrodnicze. Podejmował podróże naukowe w celu badania flory i fauny. Źródłem poznania przyrody była dla niego obserwacja bezpośrednia. Działalność naukową księdza była b. rozległa (botanika, zoologia, mineralogia, metalurgia, częściowo chemia). Od strony techniczno-gospodarczej zajmował się głównie rolnictwem, ogrodnictwem, pszczelarstwem, łąkarstwem, chowem zwierząt. Był też doskonałym rysownikiem swoich dzieł. Twórczość ks. K. Kluka ma charakter wybitnie praktyczny – co robił miało służyć poprawie i rozwojowi stosunków gospodarczych kraju. Autor 13 tomów dzieł, które miały przełomowe znaczenie w epoce oświecenia. Podręczniki księdza z zakresu botaniki, rolnictwa, ogrodnictwa i leśnictwa były zalecane jako lektury w szkołach Komisji Edukacji Narodowej. Propagował w nich postępowe metody gospodarowania. Już za życia doczekał się uznania za swoje zasługi dla kraju. Król Stanisław August obdarzył księdza medalem złotym Merentibus. Otrzymał także honorowy doktorat nauk wyzwolonych i filozofii Szkoły Głównej Litewskiej w Wilnie. Po II wojnie światowej (w 1965 r.) imieniem ks. K. Kluka nazwano szkołę podstawową i plac oraz Muzeum Regionalne w Ciechanowcu.

6/ Thomas Robert Malthus (1766–1834), ekonomista angielski, duchowny. Twórca teorii ludności głoszącej, że występuje stała tendencja do przyrostu nadmiernego ludności w stosunku do produkcji środków spożycia. Główna książka: *Prawo ludności*, wydana 1798 r., a w Polsce 1925 r.

7/ Justus v Liebig (1803–1873), chemik niemiecki. Autor dzieła: *Chemia z zastosowaniem do rolnictwa i fizjologii*, wydana w 1840 r., a w Polsce w 1846 r.

8/ Siemiński J. L.: *Uwarunkowania i możliwości równoważenia rozwoju Polski. Ujęcie systemowe. Próba syntezy*. Część I, Warszawa IRWiR–PAN 1997, Część II, Warszawa IRWiR–PAN 1998, Część III, Warszawa IRWiR–PAN 1999 r.

9/ Hartig L. G.: (1764–1837) leśnik niemiecki, założył jedną z pierwszych szkół dla leśników, organizator leśnictwa, uważany za jednego z twórców leśnictwa jako nauki, autor prac z zakresu hodowli, urządzania i administracji lasów oraz łowiectwa.

10/ Michnowski L.: *Jak żyć? Ekorozwój albo...* Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1995.

11/ Khalid M.: *The Place of Nature Management and Sustainable Development*. Wil. D. Verwey (ed.), IOS Amsterdam 1989.

12/ Kreibich R.: *Nachhaltige Entwicklung. Leitbild für die Zukunft von Wirtschaft and Gesellschaft*. Weinheim–Basel 1996.

13/ Maslow A. H.: *Teoria hierarchii potrzeb*. [w:] *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej*. Pod red. J. Rejkowskiego. PWN, Warszawa 1964.

14/ Kocowski K.: *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*. Ossolineum, Wrocław 1995.

15/ Thurow L. S.: *Przyszłość kapitalizmu. Jak dzisiejsze siły ekonomiczne kształtują świat jutra*. Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 1999.

16/ Martin H. P., Schumann H.: *Pułapka globalizacji. Atak na demokrację i dobrobyt*. Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 1999.

17/ Skolimowski H.: *Filozofia żyjąca. Ekofilozofia jako droga życia*. *Bibl. Ery Ekologicznej* nr 4. Wyd. „Pusty Obłok”, Warszawa 1993.

18/ Pezzey J.: *Economic Analysis of Sustainable Growth and Sustainable Development*. Environment. Department Working Paper No. 15. The World Bank, Washington D. C. 1989

19/ *Nasza Wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i rozwoju*. PWN, Warszawa 1991 r. (zwany popularnie Raportem pani Gros Harlem Brundtland – byłego premiera Norwegii)

20/ Gore A.: *Ziemia na krawędzi (Człowiek a ekologia)* Biblioteka Ery Ekologicznej ETHOS, Warszawa 1996.

21/ INFORSE - International Network for Sustainable Energy (Europe, Denmark). Liczbę tego typu instytucji lub organizacji na świecie szacuje się obecnie na setki, gdyż oprócz takich jak ww., są jeszcze inne, obejmujące grupy krajów lub poszczególne kraje. takim wspólnym przedsięwzięciem naukowym o charakterze międzynarodowym jest podjęcie studiów pod zbiorczym tytułem: *Sustainable Development: A Common Challenge for North and South*. W Europie, a przede wszystkim w krajach Unii Europejskiej od kilku lat podejmowane są przez różne organizacje inicjatywy zmierzające np. do rozwoju zrównoważonego miast, jak np.: GLOBAL FORUM – Miasta w rozwoju zrównoważonym – Konferencja Międzynarodowa w Manchester'ze w 1994 r. Tu na uwagę zasługują dokumenty opublikowane, jak np.: *The Sustainable City (A European Tetralogy)* wydane przez: European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions. Loughlinstown, Dublin 18, Ireland (trzy części wydane w latach 1995–1997). Innymi ważnymi dokumentami w tym zakresie są m.in.: *The Dobris Assessment* – European Environment Agency, 1994 (jest to analiza i ocena rozwoju zrównoważonego 51 miast w Europie).

22/ *European Cities in Search of Sustainability – A Panorama of Urban Innovations in the European Unions*, Brussels 1997. *Sustainable Urban Development in the European Union: A Framwork for Action*, Brussels 1998 *Opinion*

on Sustainable Development Building and Housing in Europe (own – initiative), Brussels 1997 Towards sustainability – Fifth environmental action programme, Brussels 1993 i wiele innych.

23/ Ciekawe studia publikuje FOEE (Friends of the Earth Europe) z siedzibą w Brukseli, jak np.: Towards a Sustainable Europe– The Study. Brussels 1995, Summary 1996.

BIBLIOGRAFIA UZUPEŁNIAJĄCA (NIEKTÓRE POZYCJE NAJWAŻNIEJSZE MAJĄCE ODNIESIENIA DO TEGO OPRACOWANIA):

A. Dotycząca gospodarki i planowania przestrzennego:

- Domański R. *Gospodarka przestrzenna*. PWN, Warszawa 1993.
- Dubel K. *Uwarunkowania przyrodnicze w planowaniu przestrzennym*. „Ekonomia i Środowisko”, Białystok 2000.
- Gospodarka przestrzenna Polski. *Diagnoza – rekonstrukcja – prognoza*. Biul. KPZK-PAN. Zesz. 125, Warszawa 1984.
- Kolipiński J. *Człowiek, gospodarka, środowisko, przestrzeń*. KPZK-PAN, Warszawa 1978.
- Kołodziejki J. *Diagnoza stanu gospodarki przestrzennej Polski*. KPZK-PAN, Studia t. 92, PWE, Warszawa 1987.
- Konflikty polskiej przestrzeni*. Biul. KPZK-PAN. Zesz. 120, Warszawa 1982.
- Kozłowski S. *Uwarunkowania przyrodnicze gospodarki przestrzennej*. Ossolineum, Wrocław 1983.
- Loesch A. *Gospodarka przestrzenna*. PWE, Warszawa 1961.
- Malisz B. *Podstawy gospodarki i polityki przestrzennej*. Wszechnica PAN, Wrocław 1984.
- Problemy polskiej przestrzeni*. Biul. KPZK-PAN. Zesz. 118, Warszawa 1982.
- Richert W. *Planowanie przestrzenne*. PPWK, Warszawa 1979.
- Siemiński J. L. *Gospodarka przestrzenna (Edukacja w zakresie gospodarki przestrzennej)*. COGITATUS. Collegium Varsoviensis. Szkoła Wyższa Warszawska. Zesz. Naukowy nr 4, Warszawa 2007.
- Zawadzki St. *Podstawy planowania regionalnego*. PWE, Warszawa 1969 (1972).

B. Odnoszące się do ładu przestrzennego:

- Bołtuć A. *Kształtowanie ładu przestrzennego*. „Człowiek i Środowisko” t.5 nr 3–4, Warszawa 1981.
- HABITAT w Polsce . *Bariery i ograniczenia gospodarki przestrzennej w Polsce*. Synteza Raportu, Warszawa 2003.
- Jędraszko A., Billert A. *Polska przestrzeń – polskie miasta*. Sodoma i gomora w sercu Europy. Art. niepublikowany. Wersja elektroniczna (dostępna w Internecie) 2006.
- Ład przestrzenny*. Dyskusja. „Człowiek i Środowisko” t.1 nr 4, Warszawa 1977.
- Materiały, dokumenty i publikacje Sekcji Ładu Przestrzennego PKE z lat 2000–2007*; w tym przede wszystkim : Wstępny projekt nowej społecznej ustawy o planowaniu przestrzennym. „PRZESTRZEŃ” Nr 15 1 / 2002
- Podolak S. *O kształtowanie ładu przestrzennego*. IGPIK, Warszawa 1993.
- Pustelnik E., Pustelnik R. *Przekształcenia ładu przestrzennego a rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*. A.R. we Wrocławiu. Pol. Wrocł. Miedz. Konf. Naukowa, Kraków 11–12.01.2001 r. Wyd. SGGW
- Siemiński J. L. *Próba zastosowania koncepcji ładu przestrzennego w kształtowaniu perspektyw rozwojowych Polski*. Studium IRWiR-PAN (nieopublikowane), Warszawa 2001.
- Siemiński J. L. *Ład zintegrowany a rozwój Polski*. „PRZESTRZEŃ” Nr 18/ 2004 / 05

Szmidt B. *Ład przestrzeni*. PIW, Warszawa 1981.

Ślęzak T., Ziolo Z. *Spoleczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*. KPZK-PAN. Zesz. 205, Warszawa 2003.

C. Wskazujące na istotę i zasady rozwoju zrównoważonego i trwałego:

II Polityka Ekologiczna Państwa. R.M., Warszawa – grudzień 2000.

Carley M., Spapens Ph. *Dzielenie się światem*. Zrównoważony sposób życia i i globalnie sprawiedliwy dostęp do zasobów naturalnych w XXI wieku. Instytut na rzecz Ekorozwoju. Białyłystok–Warszawa 2000.

Polityka Ekologiczna Państwa. MOŚZNiL, Warszawa 1990.

Gil S., Śleszyński J. *An Index of Sustainable Economic Welfare for Poland*. „Sustainable Development”, Vol. II, 2003

K.E.: *Strategia zrównoważonego rozwoju UE*. 2001 [Dokument elektroniczny].

POLSKA 2025 – Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju. Min. Rozwoju Reg. i Budownictwa, Druk Sejmowy nr 2133, Warszawa 2000 (oraz R.M. 2000).

Siemiński J. L. *Autostrada A-2 – warszawski węzeł gordyjski*. „PRZESTRZEŃ” Nr 19 / 2006 (s.29–45).

Siemiński J. L. *Czy rozwój zrównoważony miast?* „PRZESTRZEŃ” Nr 8 /1999.

Siemiński J. L. *Możliwości rozwoju zrównoważonego turystyki w Polsce*. „PRZESTRZEŃ” Nr 9/1999.

Weizsäcker von E. U., Lovins A. B., Lovins L. H. *Mnożnik cztery*. Podwójny dobrobyt – dwukrotnie mniejsze zużycie zasobów naturalnych. Nowy Raport dla Klubu Rzymskiego. Polskie Tow. współpracy z Klubem Rzymskim. Wyd. Rolewski, Toruń 1999.

Zasady główne zrównoważonego rozwoju przestrzennego kontynentu europejskiego. Hannover, 7–8 września 2000 r.

D. Odnośnie rozwoju (jak w p. „C”) w relacji do obszarów wiejskich i infrastruktury obszarów wiejskich w Polsce:

Łojewski S., Adamczyk-Łojewska G., Bojarkiewicz A. *Determinations of sustainable development of rural areas in Poland – results of an economic – spatial analysis*. „Journal of Water and Land Development”, nr 4/2000.

Siemiński J. L. *Idea rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich na tle innych koncepcji*. „PRZESTRZEŃ” Nr 13 1 / 2001.

Siemiński J. L.: *Uwarunkowania i możliwości równoważenia rozwoju Polski w świetle zmian infrastruktury obszarów wiejskich w Polsce*. PAN, Warszawa 2000.

Siemiński J. L. *Zróżnicowanie infrastruktury obszarów wiejskich*. PAN – IRWiR, Warszawa 1992.

Siemiński J. L. z zespołem: *Studia nad infrastrukturą wsi polskiej*. Tom I – V. Tom I i II – Problemy infrastruktury technicznej obszarów wiejskich w Polsce (stan, rozmieszczenie, funkcjonowanie). PAN – IRWiR, Warszawa 1999.